

Bogastvo držav in odziv na kriminaliteto

Dragan Petrovec*

O bogastvu posamičnih držav praviloma sklepamo po obsegu dohodka na prebivalca. Ta številka se nam zdi še posebno pomembna v času, ko se pridružujemo Evropi. Strokovnjaki OZN pa so že pred leti razvili dodatna merila za merjenje bogastva in revščine, ki ponujajo presenetljivo sliko. Države, ki se imajo po običajnih merilih za bogate, so po novih merilih prav revne. Če primerjamo lestvico bogastva in revščine, oblikovano v skladu z novimi izhodišči, z reakcijo teh držav na kriminaliteto, nam statistični izračuni korelacije dajo presenetljive rezultate. Kolikor revnejša (po novi metodologiji) je država, toliko ostreje se odziva na družbeno obrobje. Poleg tega je vpliv Zahoda na ustvarjanje revščine v tranzicijskih državah dosti večji, kot si predstavljamo. To se dogaja delno zaradi pomanjkljivih mehanizmov nadziranja investicij, delno pa zaradi dejstva, da so marsikje v zahodnih demokracijah razlike med bogatim in revnim delom prebivalstva postale del vrednostnega sistema, tako da številne razvite države na revščino enostavno niso več občutljive. Države v tranziciji se morajo odločiti, ali bo njihov ekonomski razvoj vseboval socialno komponento in s tem tudi strpno odzivanje na kriminaliteto, ali pa bodo prevladale vrednote neomejenega tržnega liberalizma, ki bo kmalu oblikoval družbeno dno z ustreznimi delinkventnostjo in zaostri odziv na obrobje. Slednje se bo kmalu odrazilo v naraščajočem številu obsojencev.

Ključne besede: človeški razvoj, gospodarski razvoj, indeksi razvoja, bogastvo, revščina, kriminaliteta, družbeni odziv na kriminaliteto, kriminalna politika

UDK: 330.12:343.3/7:343.97

1. Splošno

Povezava med revščino in kriminaliteto v določenem družbenem okolju se zdi nesporna. Vendar je razmeroma malo statistično podprtih raziskav, ki bi dokazovale korelacijo med tema dvema pojavoma. Številne resolucije mednarodnih organizacij, ki se ukvarjajo s preprečevanjem kaznivih dejanj in s kriminalitetno politiko nasploh, poudarjajo, kako pomembno je ustvarjanje delovnih mest, preprečevanje nezaposlenosti, izboljševanje bivalnih razmer in še vrsta podobnih ukrepov, za katere se neka po zdravi pameti domneva, da pripomorejo k zmanjševanju deviantnih pojavov. (Report 1996; 46-48) Kljub tem jasnim sporočilom, čeprav so včasih morda nekoliko posplošena, ni v ozadju teh priporočil študij, ki bi opozarjale na naraščanje razlik med bogatim in revnim delom prebivalstva. Te razlike namreč onemogočajo uresničevanje deklarativno priporočenih ukrepov.

Ta problem je še posebej oster v deželah tranzicije, ali kakorkoli se že odločimo poimenovati mlade demokracije Vzhodne in Srednje Evrope. Demokracija, s katero se soočajo, ponuja priložnost vsakomur. Načelo tržne ekonomije je videti najvišje načelo in tak liberalen pristop v gospodarstvu gotovo spodbuja njegov razmeroma hiter vzpon. Po drugi strani pa je treba priznati, da te dežele zaradi pomanjkanja demokratične tradicije razvijajo vzorce kapitalističnega gospodarstva, ki so ga marsikatero razvite države zahodnega sveta že opustile.

2. O človekom razvoju

V zadnjem desetletju so strokovnjaki Razvojnega programa Združenih narodov oblikovali merila za izdelavo poročil o

človekovem razvoju (Human development report). Taka poročila pripravljajo v več kot sto državah po svetu, s čimer dopolnjujejo letna poročila o človekom razvoju, ki jih izdaja OZN. (Poročilo, 1999; 8)

Koncept človekovega razvoja se ne ustavlja zgolj pri gospodarski rasti, čeprav je le-ta seveda pomembna za vsako državo. Vendar je taka perspektiva omejena. Gospodarska rast mora biti le sredstvo za doseganje pomembnejšega cilja – izboljševanje človekovega življenja. Pri tem ni mišljena le skupina ljudi, ki imajo zagotovljeno vse, kar potrebujejo za kakovosten biološki in osebnostni razvoj. Gre zlasti za to, da je takih ljudi med prebivalstvom določenega družbenega sistema čim več. Politiki, ki si kupujejo glasove zlasti pred volitvami, so polni obljub o enakosti, pri čemer si le redko upajo napovedati korenitejšo spremembo v prerazporeditvi družbenega bogastva. Raje poudarjajo skrb za socialno ogrožene družbene sloje in pri tem ohranjajo bogati sloj nedotaknjen. Tako si obetajo podporo z obeh strani, čeprav se ti ukrepi – ohranjanje izjemnega bogastva na eni in povečana socialna pomoč za ogrožene na drugi strani – izključujejo. Da take trditve niso patetične, dokazujejo nekateri podatki Poročila o človekovem razvoju.

Leta 1998 je imelo 225 najbogatejših ljudi na svetu premoženje, ki je bilo enako letnemu dohodku 47% svetovnega prebivalstva.

Bogastvo treh najbogatejših ljudi presega skupni letni BDP 48 najrevnejših držav na svetu.

Osnovno socialno varstvo bi lahko zagotovili za vse ljudi (osnovna izobrazba, osnovno zdravstveno varstvo, reproduktivno varstvo za vse ženske, osnovna prehrana, voda sanitarna ureditev), če bi omenjenih 225 ljudi prispevalo le 4% svojega premoženja. (Poročilo, 1999; 14)

* Dragan Petrovec, univ.dipl.pravnik, doktor znanosti, docent za kriminologijo; Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani; Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana.

Zato strokovnjaki govorijo o več vrstah ekonomske rasti. Če hočemo v družbi doseči skladen razvoj, se je treba izogibati določenim oblikam rasti, ki imajo dolgoročno izrazito škodljive posledice.

Rast brez zaposlitve je opaziti v številnih državah. Kljub povečevanju bruto domačega proizvoda ostaja nezaposlenost skoraj nespremenjena, včasih celo narašča. Do *brezobzirne rasti* prihaja takrat, kadar so rezultati namenjeni le bogati manjšini. Zlasti v tranzicijskih deželah se razlike v porazdelitvi dohodka in bogastva povečujejo. *Rast brez glasu* pomeni, da ekonomskega napredka ne spremlja večja demokratizacija. *Rast brez korenin* pa nastaja ob močnem pritisku Zahoda na kulturne vzorce, ki jih je treba poenotiti – od globalizacije do hitre prehrane. In končno, *rast brez prihodnosti* pomeni razvoj na račun okolja, ki smo ga pripravljene brezobzirno uničevati za doseganje kratkoročnih dobičkov. (Poročilo, 1999; 13-14)

Eden najbolj žalostnih zgledov za zadnji primer je krčenje pragozda ob Amazonki, kjer so investitorji naredili megalomanske načrte o avtocestah in Las Vegasu podobnih krajih, zatiskajoč si oči pred dokončnim uničenjem pljuč našega planeta.

Vendar ostajajo ekonomski vidiki kriminalitete razmeroma varni pred napadi kriminologov. Videti je, kot da te znanosti socialne razlike ne vznemirjajo več. Ali je bila Guerryjeva razprava iz 1833. leta, v kateri je ugotovil, da je največ kriminala v Franciji tam, kjer je bogastvo najbolj neenakomerno – nepravilno - porazdeljeno, zadnja tehtna razprava? (Bavcon, Šelih; 1996; 78). Druga možnost pa je, da se v hrupu političnega populizma šibki glasovi družboslovne vede, ki je praviloma neprijetna za oblast (ali pa bi vsaj morala biti), enostavno ne slišijo. Slednje potrjujejo številne razprave na enem izmed nedavnih kriminoloških kongresov v Tallinnu. Zlasti v deželah Vzhodne Evrope kriminologi nimajo nikakršnega vpliva na odločitve države na področju kriminalitetne politike (prim.: Petrovec, XIII. Baltski kriminološki kongres v Tallinnu, 2000).

Neenakomerna razporeditev bogastva ustvarja v resnici povsem drugačno sliko, kot jo imamo običajno pred očmi, če govorimo o ekonomski moči posamičnih držav, ki jo merimo z zaslužkom na prebivalca. Če vzamemo skupino držav, pretežno zahodnoevropskih, dobimo po klasičnih merilih bogastva naslednjo razporeditvo:

1. Amerika	8. Nizozemska
2. Norveška	9. Anglija
3. Danska	10. Švedska
4. Belgija	11. Finska
5. Francija	12. Irska
6. Nemčija	13. Španija
7. Italija	14. Slovenija

Če pa upoštevamo tako imenovani indeks revščine, je slika povsem drugačna. Indeks revščine ni le pomanjkanje denarja, ampak zlasti prikrajšanje pri zdravju, izobrazbi in socialnih stikih. Po teh merilih upoštevamo, kolikšen je odstotek ljudi, ki ne bodo dočakali 60. leta starosti, koliko je prebivalstva, ki je funkcionalno nepismeno, kolikšen delež ljudi je pod mejo revščine in koliko ljudi je socialno izključenih zaradi leto ali dlje trajajoče brezposelnosti. Lestvica, ki jo dobimo z upoštevanjem teh meril (od najbogatejše države do najrevnejše), je taka:

1. Švedska	8. Slovenija
2. Nizozemska	9. Danska
3. Nemčija	10. Belgija
4. Norveška	11. Španija
5. Italija	12. Anglija
6. Finska	13. Irska
7. Francija	14. Amerika

(Tabela je prirejena po Poročilu o človekovem razvoju za Slovenijo, 1999; s.26)

Mit o bogastvu se podira in Sloveniji, ki tako vztrajno prepričuje Evropo, da je po gospodarskih in drugih merilih vredna njene družbe, se ni treba sramovati uvrstitve pred številna zveneča imena zahodne demokracije.

Ena izmed možnosti je, da primerjamo pravkar predstavljene države po tem, kako se odzivajo na kriminaliteto. Drzimo si postaviti hipotezo, da države, kjer je razporeditev družbenega bogastva najbolj neenakomerna, torej tam, kjer je socialne pravičnosti v smislu omenjenih meril o revščini najmanj, najostreje reagirajo na socialno obrobje. Za merilo vzemimo število obsojencev na 100.000 prebivalcev, kar je sicer standardno statistično merilo represije pravosodnega sistema.

Lestvica držav s stopnjevanjem števila obsojencev je taka:

1. Slovenija (39,33)	8. Nizozemska (87, -)
2. Norveška (53,56)	9. Francija (90,89)
3. Finska (56,59)	10. Nemčija (90,81)
4. Švedska (59,66)	11. Irska (95,106)
5. Danska (62,66)	12. Španija (113,102)
6. Belgija (82,67)	13. Anglija (120,-)
7. Italija (86,87)	14. Amerika (432, -)

(Prva številka pomeni zaporsko populacijo v letu 1997, druga pa v letu 1995; kjer je črtica, podatki v konkretnem statističnem pregledu niso bili objavljeni. Indeks revščine se nanaša na leto 1995. Čeprav se posamične številke, ki se nanašajo na število zapornikov, razlikujejo, so razlike minimalne in ne vplivajo na rang).

Če izračunamo korelacijo ranga, kar pomeni, da primerjamo uvrstitve držav po indeksu revščine z uvrstitvijo

po številu obsojencev na 100.000 prebivalcev, dobimo koeficient 0,56. V družboslovju je taka stopnja korelacije izjemno visoka. Statistično signifikantni rezultati se začno že pri koeficientih 0,2 do 0,3.

Povezanost lahko preverjamo še s primerjanjem koeficientov revščine in koeficientom obsojencev. Korelacija ranga je sicer zanesljiv podatek, vendar je korelacija indeksov še za spoznanje zanesljivejša. Indeksi revščine in število obsojencev so za našete države naslednji:

Država	Indeks revščine	Koeficient obsojencev
Švedska	6,8	59
Nizozemska	8,2	87
Nemčija	10,5	90
Norveška	11,3	53
Italija	11,6	86
Finska	11,8	56
Francija	11,8	90
Slovenija	11,8	39
Danska	12,0	62
Belgija	12,4	82
Španija	13,1	113
Anglija	15,0	120
Irska	15,2	95
Amerika	16,5	432

Korelacijski koeficient je tudi v tem primeru podoben, celo še nekoliko višji, saj znaša 0,58. Tako je dokazana izredno močna povezava med revščino, ki jo merimo z drugačnimi merili kot običajno, in odzivanjem na kriminaliteto. Test korelacijskega koeficienta ($T = 2,46$) potrди, da je več kot 95% zanesljivost, da imajo države z višjo stopnjo revščine tudi višje število obsojencev na prebivalstvo.

3. Gospodarski in splošni razvoj v tranzicijskih časih

Demokratske spremembe in zlasti liberalizacija tržnih mehanizmov so povzročili navdušenje dela prebivalstva, ki je začutilo priložnost za ustvarjanje dobička. Pretekli časi so bili močno pod vplivom specifičnih vrednot kot sta na primer solidarnost in socialna skrb. Nova doba pa je prinesla možnosti konkurence in tekmovanja. Na žalost se je neomejeni liberalizem pogosto sprevrgel v brezobzirno kopičenje materialnih dobrin ali iskanje kratkoročnih zaslužkov brez perspektive. Uspešni poslovneži so pogosto denar raje porabljali za statusne simbole, kot pa da bi ga nalagali v donosnejše investicije.

Poleg tega je imel tudi proces globalizacije močan vpliv na dežele v tranziciji, pa tudi na gospodarstvo Zahodne Evrope. Po Bugariču (Bugarič, 2000; 15) se je visoka stopnja tržnega

liberalizma soočila s tem, kar nekateri poimenujejo »Evropski socialni kapitalizem«. Socialna država se je najprej umaknila iz združenih držav Amerike, kasneje pa tudi iz nekaterih evropskih držav. Teza o globalizaciji pa ima kar precej nasprotnikov, saj terja preveč korenitih sprememb, zaradi katerih bi se socialna nota evropskega kapitalizma slej ko prej izgubila.

Celo nekateri ameriški ekonomisti zagovarjajo evropski model, saj so nedavne gospodarske krize v različnih delih sveta (Azija, Rusija, Mehika) pokazale na pomanjkljivosti edine prave poti in dokazale, da obstajajo različni modeli ustvarjanja svobodnega tržnega gospodarstva. Sachs, Galbraith, Freeman in Sen so v marsičem prilagodili svoja stališča o ekonomskem razvoju in sedaj poudarjajo, da je treba ob gospodarski rasti skrbeti tudi za enakost, demokratične procese in politične pravice. Vsega tega pa ni vselej mogoče meriti z ekonomskimi kazalci. (Ib.: 15).

Tudi raziskovalni projekti ustanov, kakršni sta na primer Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad, pogosto omenjajo »uravnoteženo rast«, »smotno upravljanje« in »razumen razvoj«. Videti je, da se je tovrstno razmišljanje obrnilo daleč proč od ozke doktrine neomejenega liberalizma in povsem svobodnega trga oziroma njegove popolne deregulacije, kar je bila sicer značilnost, ki je v zadnjem desetletju močno zaznamovala razvoj dežel na prehodu. (Ib.: 15).

Raziskava, ki je bila pred leti opravljena v Sloveniji, je potrdila domnevo, da poslovna etika nikoli ni bila na prednostni listi slovenskih podjetnikov. (Glas, 1997). V obdobju tranzicije je bil odprt prostor za divjo privatizacijo, počasno sprejemanje zakonodaje, ki bi varovala določena gospodarska področja, pa je omogočalo številne dejavnosti na robu zakona. (Ib.:3) Tako je Kovač analiziral številne »tranzicijske škan-dale«, ki so dokazovali nizke etične standarde mnogih podjetnikov in obenem notorično nesposobnost pravosodnega sistema, da bi se odzval na taka ravnanja. (Kovač, 1997)

Raziskave so tudi pokazale, da so večja podjetja bolj dovezetna za družbeno kritiko in da jih država lažje obvladuje. Ta podjetja si tudi lažje privoščijo stroške za reševanje oziroma uravnavanje socialnih vprašanj. Na drugi strani pa obstoji vrsta malih podjetij, ki kujejo dobičke tudi (ali celo zlasti) na račun diskriminacije (predvsem žensk), nezakonitega presnemavanja računalniških programov, izogibanja davkom in uporabljanja »insiderskih« informacij. (Glas, 1997; 4).

Res pa je tudi, da posamični strokovnjaki, ki se ukvarjajo z ekonomijo, trdijo, da podjetje ne sme biti socialna ustanova. (Mežnar, 2000)

Pri slovenskih podjetnikih se kaže tudi neke vrste dvojna morala. Do tujih partnerjev se vedejo bistveno bolj korektno kot do svojih delavcev. Pri prvih spoštujejo pravila in dogovore ter splošno poslovno moralo, druge pa pogosto izkoriščajo brez posebnih predsodkov. (Glas, ib.)

Nekateri tuji strokovnjaki opozarjajo, da izrazito neustrezno razporejanje družbenega bogastva povzroča nižjo ekonomsko in družbeno učinkovitost. To pa se odraža tudi v slabšem psihičnem in fizičnem stanju prebivalstva in ne nazadnje v obsegu kriminalitete. (Levin et al.: 1995; Wilkinson, 1997; Sen, 1998)

Večina dežel v tranziciji, prav tako tudi Slovenija, se sooča z razpotjem. Ena izmed poti vodi k povečanju družbenega proizvoda »za vsako ceno«, ne glede na stranske učinke. Ta pot neizogibno privede do globokih razlik med bogatim in revnim delom prebivalstva in pripomore k ustvarjanju revščine, kakršno merimo z novimi, izpopolnjenimi standardi. Prav tako je dokazano, da taka pot privede tudi do občutnega povečanja zaporske populacije. Druga pot pa ustvarja zdravo gospodarstvo, ki se po najboljših močeh izogiblje ustvarjanju revnega družbenega obrobja, ki bi bilo na različne načine (zdravje, izobrazba) izključeno iz poglobitvenih družbenih procesov.

4. Vpliv razvitega Zahoda na ustvarjanje revščine v tranzicijskih deželah

Kadar Evropa govori o integraciji, nemudoma pristavlja vrsto temeljnih pogojev, ki jih morajo države kandidatke izpolnjevati kot *conditio sine qua non*. Če pustimo ob strani posamične ovire, ki nam jih postavljata na primer Italija in Avstrija za »utrjevanje dobrososedskih odnosov«, gre za zbirko načel, ki se nanašajo zlasti na uveljavljanje demokratičnih postopkov in ustanov ter na tržno gospodarstvo. Glede slednjega gre zlasti za prosti pretok blaga, storitev in ljudi (delovne sile). (Report, 1996; 41)

Občutki Zahoda do držav Srednje in Vzhodne Evrope so mešani in prav tako tudi ravnanja. Načela solidarnosti in pomoči narekujejo zahodnim državam obilno denarno pomoč nerazvitemu oziroma manj razvitemu svetu. Te naložbe, če jih je mogoče tako imenovati, so razmeroma tvegane. Večina mladih demokracij nima izdelanih standardov, ki bi bili primerljivi z zahodnimi, bodisi da gre za gospodarstvo, politični sistem, pravosodni sistem ali ekologijo. Kljub temu smo priče obilnim finančnim prilivom, ki spodbujajo gospodarski razvoj, znanost, kulturne dejavnosti in podobno. Nekateri skladi (npr. zavodi za odprto družbo) neposredno spodbujajo razvoj demokratičnih ustanov v tranzicijskih deželah.

Res pa je tudi, da je Zahod začutil priložnost za investiranje kapitala v najrazličnejša področja obsežnega, praznega in še nedotaknjenega prostora. Slutnja morebitnega dobička je privabila številna zahodna podjetja v sklepanje različno zanesljivih kupčij.

Splošno znano dejstvo je, da je Nemčija v času kanclerja Kohla investirala tako rekoč neizmerno količino denarja v rusko gospodarstvo. Vsa ta vlaganja so omogočila le majhni

skupini ljudi, da so postali izjemno premožni. »Izjemno« je treba primerjati z zahodnimi merili, saj nekateri strokovnjaki ocenjujejo, da je v Rusiji le 150 ali največ 200 ljudi, ki imajo dovolj finančne in (s tem) politične moči, da vodijo deželo in vplivajo na vitalne odločitve. Poleg tega ocenjujejo, da je iz ruskega gospodarstva odteklo 1991. leta približno 300 milijard dolarjev. S tem denarjem se napaja ruska mafija po vsem svetu. Po ocenah CIE je aktivna kar v 50 državah. (Ččinovič, 1999; 9)

Poleg nenadzorovano radodarnega vlaganja se določena podjetja odločajo tudi za preiščljene naložbe. V določenih primerih gre za preseljevanje tehnologij, ki ne izpolnjujejo zahodnih ekoloških standardov, na Vzhod, ta pa še nima izdelanih pravil o varstvu okolja.

Izlet v zgodovino nas spomni na radodarno pomoč tudi Jugoslavije neuvrščenim državam, zlasti afriškim. Za obračunavanje zlasti z notranjimi (plemenskimi) sovražniki in nekaterimi mejaši so te države namenjale tretjino vsega družbenega proizvoda in kupovale orožje, namesto da bi preganjale revščino in lakoto. V resnici smo zaradi nenadzorovane porabe pomoči bogato sponzorirali številne rasne in etnične spopade. Podobna zgodba se je ponovila s humanitarno pomočjo na Balkanu. Splošno znano je bilo, da je na vsaki kontrolni točki tisti, ki jo je imel pod nadzorom, vzel svoj delež. Največ koristi so od pomoči imeli vojni dobičkarji.

Prav tako so nekatere zahteve Zahoda dvorezne. Od tranzicijskih držav pričakujejo, da se bodo povsem odprle tujim vlagateljem. Tuja podjetja redko delujejo humanitarno, gre predvsem za željo po čim večjem dobičku in izgrajevanja socialne države v njihovem ekonomskem besednjaku ni. Tisto, kar šteje, je le dobiček.

Vsa opisana ravnanja prispevajo k poglobljanju socialnih razlik v tranzicijskih državah. Na eni strani se sicer odpirajo poti za močne in sposobne, vendar po načelu nekakšnega ekonomskega darvinizma vedno več ljudi odhaja v spodnjo polovico, vse bližje revščini. Vzhodne države se spopadajo z lastno nedozorelostjo in poskušajo na vsak način dokazovati odraslost, ki bi jim dodelila vstopnico za klub »bogatih in demokratičnih«. Kljub temu se ne zmorejo ali tudi ne želijo odpovedati vsej dediščini preteklega režima. Ta ni bila v vsem slaba, zlasti solidarnosti in načel socialne države ne bi kazalo odpisati kot odvečne preteklosti. **Te razmere odpirajo pomembna in občutljiva vprašanja o potrebnem obsegu nadzorovanja, o svobodi, politični ali ekonomski, ki ni neomejena kategorija, o vrednotah, s katerimi je morda treba svobodo omejevati, o suverenosti in o potrebnem prevzemanju tujih standardov.**

Neizpodbitno pa je, da Zahod, četudi morda z dobrimi nameni (ki vodijo v revščino), soustvarja socialne razlike v vzhodnih državah. Tega najbrž ne čuti tako močno, oziroma se mu take razmere sploh ne zdijo kritične, ker gre za nekaj, kar

v zahodnih demokracijah obstaja že desetletja. Ali se zmorejo mlade demokracije temu upreti, ali pa prihaja neizogibno do procesov zgodnjega in kasnejega zrelega kapitalizma, kjer utegne tudi Slovenija nekega dne imeti dvakrat višji dohodek na prebivalca, v lestvici revščine pa ji bodo delale družbo države, ki so že zdaj pri dnu? Hkrati jim bo podobna tudi po represivni obravnavi družbenega obrobja in politične obljube o polnih zaporih, če se uresničijo, ji bodo dale neizbrisen pečat neciviliziranosti.

5. Obvladovanje družbenega obrobja

Zadnja leta prinašajo nove oblike in nove tehnologije obvladovanja družbenega obrobja. Nekateri avtorji govorijo o »novi penologiji«. Vsebina tega pojma se močno ujema z vizijo razvoja nekaterih družbenih sistemov.

Novo penologijo, kakor jo predstavljata Feeley in Simon (Feeley, Simon; 1998), bi lahko razdelili na dve poglavji. Prvo obdobje vsebuje razmeroma znane vzorce agresivnega odzivanja na kriminaliteto, ki so jim dali le novo obliko, vsebina pa ima še vedno skupni imenovalec nasilja nad delinkventi. Gre primeroma za ustanavljanje posebne vrste »taborišč«, zlasti za mlade prestopnike (»boot camps«), v katerih naj bi dosegali prevzgojo s trdo, tudi kruto vojaško disciplino in z urjenjem na meji mučenja. Manj represivni postopki se uveljavljajo kot načela izenačevanja med prisojeno in prestano kaznijo (»what you get is what you serve«), kar pomeni odpravo pogojnega odpusta ali pomilostitve.

Drugo poglavje pa lahko označimo kot posebne vrste posredno agresivno postopanje z družbenim obrobjem. Gre za nov, managerski pristop, kjer upravljalci (del družbe, ki ima moč nad drugimi, na primer pravosodni sistem) določajo, kje so meje družbenega obrobja in kako ga je treba upravljati oziroma obvladovati, tako da bo ostali, poštene del zavarovan pred kriminalnim slojem. V tem pristopu se direktna agresivnost, s katero bi prizadevali posamične delinkvente, umakne tehnološkemu, na videz brezosebne procesu družbenega nadzorovanja. Vendar ta tehnologija ni nič manj nevarna za patologijo družbenega razvoja. Tisti, ki so na oblasti, lahko vselej določajo, kdo bo ostal na družbenem obrobju in bo tako vselej izključen iz vrste pomembnih družbenih procesov. Kot pravi Feeley in Simon, nova penologija ne uporablja več kliničnega besednjaka. Prav tako kot ne govori več o rehabilitaciji, ne omenja niti kaznovanja. Ne gre ji za odpravljanje kriminalitete, gre le za to, da s sistemskim usklajevanjem ustvari pogoje, v katerih bo kriminaliteta znosna.

Če smo prej prikazali jasno povezanost revščine, merjene po novih merilih, in odziva na kriminaliteto, se ta prikaz ujema s tem, kar sta Feeley in Simon pisala o ameriškem spodnjem družbenem razredu (»underclass«). Poudarila sta, da lahko novo penologijo razumemo kot odziv na nov koncept revščine v Ameriki. Prav nastanek pojma »underclass« je

povezan z opredeljevanjem tistega dela družbe, ki je trajno izključen iz družbenih tokov (»social mobility«) in zlasti ekonomske integracije. Gre za del prebivalstva, ki je obsojen na obrobje, ki se »sam po sebi obnavlja« (»self-perpetuating«) in ki je označen (ki ga namreč zgornji razred tako označuje) kot patološki.

Tudi iz tega razloga je nesmiselno razmišljati o resocializaciji delinkventov, če pa jih po prestani kazni pošljemo nazaj v isto marginalno in patološko okolje.

Zametke nove penologije, tistega drugega upravljalkega modela je bilo mogoče srečati že pred poldrugim desetletjem na Švedskem, kjer so sicer vselej sloveli kot strpni glede obravnave delinkventov. Ko sem obiskal nekaj njihovih zaporov, sem si med drugimi ogledal tudi zapor za ženske v mestu Orebro. Celo obiskovalca, vajenega »balkanskih« zaporov, je presenetila arhitektura, ki je spominjala na koncentracijsko taborišče. Poleg visokega zidu, obdanega z bodečo žico pod električno napetostjo, je zgradbo varoval še dodaten sistem elektronskih varoval, senzorji, različne vrste kamer in več vrat, ki so se odpirala z daljinskimi napravami. Pregled najavljenih obiskovalcev je bil skorajda podoben pregledu obsojencev in šele po tem, skrbno opravljenem protokolu so se začela odpirati električno vodena vrata, ena za drugimi, in pot nas je popeljala v prostore za osebje. Na začudena vprašanja, čemu je potreben tak varnostni sistem za ženske, je sledilo podobno začudenje, saj se je vodstvu zaveda tak režim zdel povsem normalen in neizogiben. Ko smo se kasneje pogovarjali z več ljudmi, je bilo mogoče opaziti, da kljub izrednim tehničnim varnostnim ukrepom v odnosu do obsojenk niso bili agresivni. Večina stvari je potekala »dogovorno« in tudi posebnih tretmanskih posegov niso izvajali, razen na izrecno prošnjo obsojenk, kot na primer zdravljenje različnih odvisnosti, največ zaradi drog. Tak režim v resnici še danes najbolj spominja na upravljalni model nove penologije, ki mora zavarovati družbo pred delinkventi. Zavarovanje opravlja učinkovito, z obsojenimi pa se ukvarja razmeroma brezosebno, a ne neposredno agresivno.

Dosti bolj žalosten je bil primer iz leta 1992, ko smo obiskali enega izmed skandinavskih zaporov za obsojenke z otroki. Podobno kot pri nas so tudi v tistem zaporu obsojenke smele obdržati otroke do dopolnjenega drugega leta otrokove starosti pri sebi med prestajanjem kazni. Zapor je imel ves potreben standard, vsaka obsojenka je imela svojo sobo s kopalnico in z vsem, kar je potrebovala za otroka. Zdravstvena oskrba je bila vsak trenutek na voljo. Vendar so bile obsojenke vseskozi zaklenjene v svojih sobah. Paznica, ki jo je bilo vselej mogoče priklicati z zvoncem znotraj sobe, pa je prišla odpret vrata le na obsojenkino utemeljeno prošnjo. Raziskava, ki so jo opravili o vplivu tega zapora na otroke, je pokazala, da otroci, ki so po materinem odpustu s prestajanja kazni, že nekaj časa živeli v normalnih stanovanjih, nikoli niso šli k vratom in segli po kljuki, saj niso imeli nobene izkušnje, da se vrata odpirajo. (Petrovec, Poročilo; 1987).

6. Zaključek

Perspektiva nove penologije je zlasti v tranzicijskih deželah močno odvisna od poti, ki si jo bomo izbrali, pri čemer ekonomski razvoj pogojuje številne druge družbene procese. Svoboda, kakršno lahko oblikujemo v smislu popolnega tržnega liberalizma, je svoboda brez odgovornosti za celotno populacijo. Prebivalstvo je treba videti kot skupnost, katere napredek je odvisen od najšibkejšega člana. Če poglobljamo razlike med bogatim in revnim delom prebivalstva, bomo kmalu v podobnih razmerah kot marsikatera država zahodne demokracije, ki si tega nikakor ne želi, a je marsikaj zamudila. Na žalost je ta proces videti ireverzibilen. Amerika je v zadnjih dvajsetih letih vložila milijarde dolarjev v boj proti kriminaliteti. V istem času je vložila bistveno manj v odpravljanje prepada med dvema, tako rekoč vzporednima svetovoma bogastva in revščine, ki pa živita istočasno, tesno prepletena in med seboj odvisna. Ustvarjanje revščine pa neizogibno vodi v ustvarjanje obrobja, kamor (po Sartru) projiciramo lastno sovraštvo in odpor. Poleg te projekcije zmoremo svoja čustva še materializirati v obliki učinkovitih varovalnih sistemov, ki (naj) preprečijo morebitno okužbo »poštenega sveta« s klicami patološkega obrobja.

LITERATURA:

1. Bugarič, B. (2000): Zdravo jedro evropskega socialnega kapitalizma. Ljubljana, **Delo** 20. maja 2000; (s. 14-15)
2. Čačinovič, R. (1999): Korupcija – rakava rana na prehodu; **Dnevnik**, Ljubljana, 9.2.1999.
3. Feeley, M.M., Simon, J. (1998): The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and its Implications. (s. 457-482); v: **The Sociology of Punish-**

- ment**; Ed. Melossi Dario; 1998; Ashgate; Great Britain, (524 s.)
4. Glas, M. (1997): **Ethics and Entrepreneurs: An International Comparative Study**. Ljubljana, University of Ljubljana, 1997; (20 s.)
5. Guerry, F. (1996): Essai sur la statistique morale de la France; 1833: v: Bavcon Ljubo, Šelih Alenka: **Kazensko pravo**. ČZ Ur.list, Ljubljana, (s.78.)
6. Human Development Report 1998 (1999). United Nations Development Program v: **Poročilo o človekovem razvoju - Slovenija**, s.14.
7. Kovač, S. (1997): **Zamolčane zgodbe slovenske tranzicije**. Ljubljana, Mladinska knjiga.
8. Levin, L., Mc Mahon, L., Ziglio, E. (1995): **Economic Change, Social Welfare and**
7. **Health in Europe**; WHO; Regional Office for Europe, Copenhagen, 1995.
9. Mežnar, D. (2000): Podjetje ni socialna ustanova. Ljubljana, **Delo**, 16. maja.
10. Petrovec, D. (1987): Poročilo o obisku v švedskih zaporih. **Penološki bilten** št.5 (s. 64-72)
11. Petrovec, D. (2000): XIII. Baltski kriminološki kongres. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, št.3.
12. **Poročilo o človekovem razvoju - Slovenija, 1999**. (1999) Izd.: Matjaž Hanžek; Ljubljana, Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
13. Report on responses to developments in the volume and structure of crime in Europe in a time of change (1996). **Europe in a time of change: crime policy and criminal law**. Council of Europe; CDPC 96/15; 88 s.
14. Sen, A.: Mortality as an Indicator of Economic Success and Failure. (1998). **The Economic Journal**, 108; Oxford, Blackwell Publishers.
15. Wilkinson, R. (1997): **Unhealthy Society**; New York, Routledge.

Wealth of states and response to crime

Dragan Petrovec, LL.D., Research Associate, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana, Slovenia

The wealth of a given country is generally estimated by the extent of income per inhabitant. This figure seems particularly important at the time of Slovenia's accession to Europe. UN professionals many years ago developed some additional criteria for measuring the wealth and poverty which offer a surprising picture. Countries which are considered in accordance with common criteria to be rich, are with regard to these new criteria in fact poor. If we compare the scale of wealth and poverty formulated on the basis of these new criteria, with the response of these countries to crime, statistical calculations of correlation offer quite amazing results. According to the new methodology, the poorer the country, the more repressive is its reaction to social marginality. Moreover, the influence of Western countries on the creation of poverty in countries in transition is far larger than is imagined. This can be partially attributed to the inadequate mechanisms of control over investments and partially to the fact that differences between rich and poor parts of the population in many of Western democracies have become a part of the system of values, resulting in a desensitisation of developed countries to the issue of poverty. Countries in transition have to decide whether a social component will be incorporated in their economic development, implying also a tolerant reaction to crime or they will allow the values of unrestricted market liberalism to prevail, leading to the formation of an underclass, together with correspondent delinquency and an increasingly repressive response to marginal social groups. This last will very soon be reflected in an increase in conviction rates.

Key words: human development, economic development, indexes of development, wealth, poverty, crime, societal response to crime, criminal policy